

Toegang tot wetenschappelijke kennis

Wie, wat, waar,

werkgeversauteursrecht

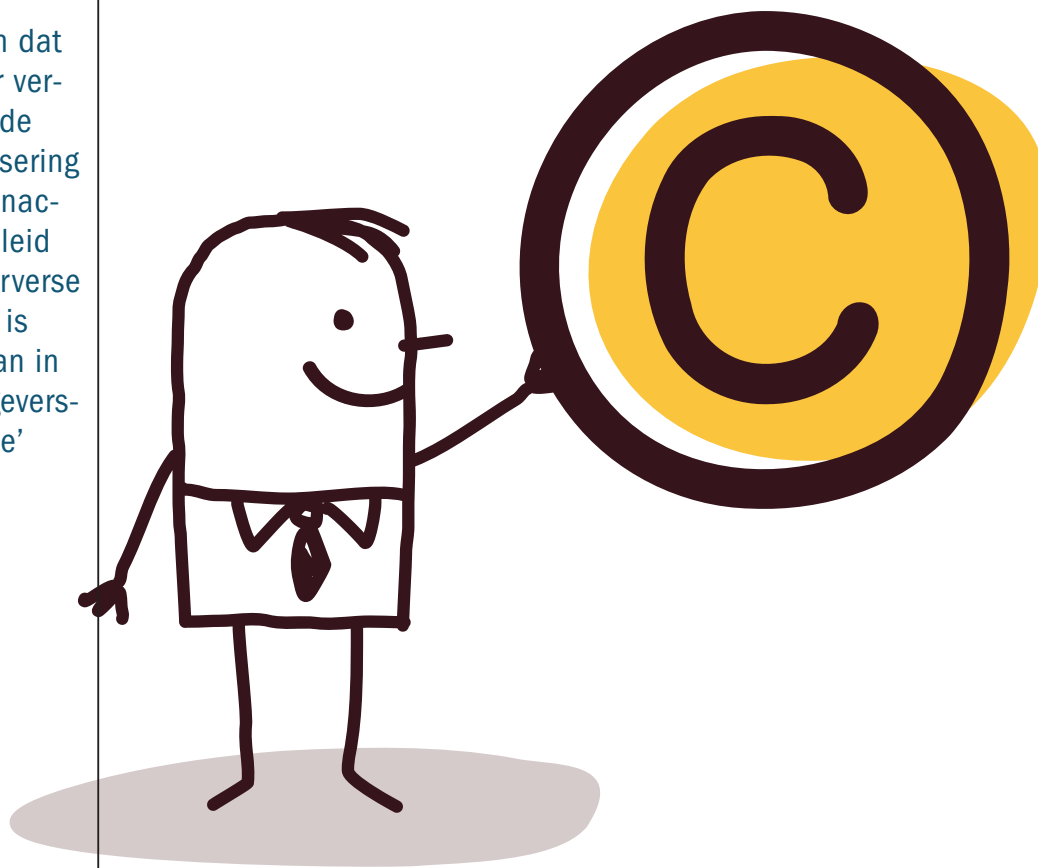

Maarten Zeinstra

Auteursrechtjurist en informatieprofessional, coördinator van Knowledge Rights 21, een Europees programma gefinancierd door Arcadia dat zich inzet voor de bevordering van toegang tot kennis

Wie is de rechthebbende van academische publicaties of van onderwijsmateriaal: de werkgever of de werknemer? Bij universiteiten is het een prangende vraag, maar een nieuw adviesrapport komt er ook nu weer niet uit. Wat is de stand van zaken?

‘We zien dat er door verregaande digitalisering en openaccessbeleid een perverse prikkel is ontstaan in de uitgeversbranche’

Van wie is het auteursrecht wanneer je een academisch artikel schrijft of onderwijsmateriaal ontwikkelt?

Het vreselijke juridische antwoord ‘dat hangt ervan af’ komt meteen in gedachten. Dat concluderen de juristen van verschillende Nederlandse universiteiten ook. In een recent rapport van de vereniging Universiteiten van Nederland (UNL) onderzocht een werkgroep van juristen wie het auteursrecht heeft over de creaties van medewerkers van universiteiten: de medewerker of de universiteit. Hierbij maakt het onderzoek onderscheid tussen verschillende soorten creaties van medewerkers van universiteiten. Zo concludeert het dat er een verschil is tussen wie eigenaar zou zijn van wetenschappelijke publicaties, van onderwijsmateriaal, van software, van modellen en van protocollen.

Volgens de aanbevelingen in het rapport moeten de universiteiten zelf beleid ontwikkelen dat bepaalt wie de rechthebbende is op producties van hun medewerkers. Er zouden kansen

zijn voor harmonisatie op het gebied van onderwijsmateriaal, maar harmonisatie in beleid voor academische publicaties is (nog) niet mogelijk, aldus het rapport.

De Universiteit van Amsterdam, Wageningen University & Research en Universiteit Utrecht communiceren al dat de universiteit rechthebbende is van de werken van haar medewerkers. Maastricht University laat op haar beurt weten dat zij de rechten van haar medewerkers kan claimen, en overige universiteiten communiceren met de aanname dat de medewerker zelf rechthebbende is.

Monopolist van kennis

Het rapport rept niet over de reden waarom dit onderwerp juist nu relevant is. We zien dat er door verregaande digitalisering en openaccessbeleid een perverse prikkel is ontstaan in de uitgeversbranche. Deze heeft een verstikkende greep op de toegang tot kennis gekregen. Tot zover niets nieuws.

De kleine groep academische uitge-

vers gedraagt zich door de vergaring van rechten als monopolist van kennis. Academische publicaties en onderwijsmateriaal worden tegenwoordig vooral digitaal genoten. Daarbij worden geen kopieën van de kennis verkocht, maar wordt tijdelijke toegang tot die kennis gelicenseerd. De kosten verschuiven daarmee van onderzoeker en student naar universiteitsbibliotheek, en uiteindelijk betaalt de belastingbetaler. In plaats van dat de student een boek koopt, koopt de universiteitsbibliotheek toegang tot de platforms waarop het materiaal te lezen is. Degene die van de kennis moet genieten, voelt de pijn niet. (Meer hierover kun je ook lezen in het artikel *Opening academisch jaar, ‘sluiting’ academisch studiemateriaal* in IP #8-2023).

Buitenproportionele marges

Tegelijkertijd zien we dat de marges op academische publicaties buitenproportioneel zijn. Uit de gepubliceerde cijfers van Springer blijkt dat de uitgever in 2022 een winstmarge

‘Zelfs met gold open access verdienen de uitgevers goudgeld, en ook hier voelt de gebruiker de pijn niet, dat is weer de belastingbetaler’

heeft behaald van 30 procent. De openaccess-uitgeversdeals tonen aan dat Springer 3 miljoen euro krijgt voor ongeveer tweeduizend gold openaccess-artikelen. Als de operationele marge op gold open access gelijk is aan de gemiddelde marge van Springer Nature, dan bedraagt het operationele resultaat voor de uitgever 1,7 miljoen euro op een omzet van 3 miljoen euro. Ofwel elke gold openaccesspublicatie bij Springer levert het bedrijf ongeveer 825 euro op. Dus zelfs met gold open access verdienen de uitgevers goudgeld, en ook hier voelt de gebruiker de pijn niet, dat is weer de belastingbetaler.

Open leermiddelen

Het is duidelijk dat deze niet-functionerende markten moeten worden aangepakt, zowel de monopsonie (een markt met veel aanbieders en een enkele koper) als het kennisonopolie waarbij de uitgeverijen zelf bepalen hoe duur toegang tot kennis is. Het is logisch dat Universiteiten van Nederland onderzoekt of het auteursrecht hierin een instrument kan zijn.

Van harmonisatie op het gebied van het werkgeversauteursrecht bij academische publicaties is nog geen sprake. UNL heeft een vervolgc commissie ingesteld die mogelijke harmonisatie nader gaat onderzoeken. Voor onderwijsmateriaal zie ik harmonisatie wel gebeuren, maar koppel dan meteen de beleidsvorming aan de stimulering van open leermiddelen, zoals dat ook al een feit is in het voortgezet onderwijs.

Auteurscontractenrecht

Harmonisatie op het gebied van academische publicaties mag dan nog niet aan de orde zijn, dit marktmisbruik kan echter wel op een andere manier worden aangepakt: vorder een deel van de winst van academische uitgevers op basis van het auteurscontractenrecht. Hiermee kunnen makers onder andere een 'aanvullende billijke vergoeding' eisen, ook wanneer zij hun auteursrecht aan de uitgever heb-

ben overgedragen. Dit recht uit 2015 is

juist bedacht om deze scheve machtsverhouding aan te pakken. Tegelijkertijd zie je natuurlijk dat er, door dezelfde scheve machtsverhouding, vrijwel geen gebruik van wordt gemaakt.

Het is aan Universiteiten van Nederland om ook hier een verkenning naar te doen en wellicht bij wijze van proef een aanvullende billijke vergoeding te vorderen op die werken waarbij uitgevers aantoonbaar een deel van hun winst rechtstreeks van ons belastinggeld krijgen. Van deze vele miljoenen winst kan veel beter een percentage rechtstreeks in de academische wereld worden gebruikt.

Gezamenlijke inspanningen

Het auteursrecht op academische werken en de uitdagingen in de uitgeverbranche blijven een hedendaags en gecompliceerd vraagstuk. Terwijl universiteiten doorgaan met het onderzoeken van mogelijk beleid, is het van essentieel belang om de ongewenste gevolgen van de huidige situatie onder ogen te zien. De verstikkende greep van academische uitgevers, de kostenverschuiving naar bibliotheken en de buitensporige marges op publicaties benadrukken de noodzaak tot verandering. UNL staat voor de uitdaging om niet alleen beleidsmatige harmonisatie te onderzoeken, maar ook concrete stappen te zetten. Hierbij inbegrepen zijn het academische uitgevers aanspreken op marktmisbruik en wellicht het vorderen van een billijke vergoeding op basis van het auteurscontractenrecht.

Als we ernaar streven om een toekomst te creëren waarin kennis vrij toegankelijk is en eerlijk is

verdeeld, dan is het van cruciaal belang dat universiteiten, beleidsmakers en belanghebbenden samen optrekken om duurzame oplossingen te vinden. Alleen door gezamenlijke inspanningen kunnen we een gebalanceerde en rechtvaardige omgeving bewerkstelligen voor de creatie, verspreiding en toegang tot wetenschappelijke kennis.

Dit artikel vind je inclusief linkjes in het archief op informatieprofessional.nl.

‘Het is duidelijk dat deze niet-functio-nerende markten moeten worden aangepakt, zowel de monopsonie als het kennis-monopolie van uitgeverijen’

‘Het is van cruciaal belang dat universiteiten, beleidsmakers en belanghebbenden samen optrekken om duurzame oplossingen te vinden’

Hoe zit het juridisch in elkaar?

Het auteursrecht wordt toegekend aan de maker van een literair of artistiek werk, waaronder bijvoorbeeld academische publicaties en onderwijsmateriaal. Simpel zou je zeggen, de academicus is de maker, maar er zit een addertje onder het gras. Wie de maker is, is afhankelijk van een aantal factoren. Wanneer er sprake is van een dienstverband, kan de werkgever worden aangemerkt als de maker en kan deze dan ook het auteursrecht krijgen. Hierbij moet het gemaakte werk wel onderdeel zijn van de taken van de medewerker en moet de werkgever bepaalde zeggenschap hebben. Dit wordt geregeld in artikel 7 van de Auteurswet.

Ofwel: als je als theoretisch natuurkundige schildert in de tijd van je baas, dan is het auteursrecht op dit werk van jou. Schrijf je daarentegen een artikel over zwaartekracht als emergente kracht in plaats van als fundamentele kracht, dan zou je werkgever wel eens de maker kunnen zijn in auteursrechtelijke zin.

Billijke vergoeding

Sinds 2015 hebben we in Nederland het auteurscontractenrecht. Dit beschermt de maker tegen de scheve machtsverhouding tussen maker en uitgever. Onderdeel hiervan is het kunnen eisen van een billijke vergoeding, ook wanneer de rechten zijn overgedragen aan de uitgever. Deze mogelijkheid om een additionele billijke vergoeding te eisen staat in artikel 25d van de Auteurswet. Opgemerkt moet worden dat de wetgever bij de memorie van toelichting van de introductie van het auteurscontractenrecht heeft aangegeven dat deze billijke vergoeding nihil zou kunnen zijn bij open gelicenseerde publicaties. Dit veronderstelt dat de uitgever geen enorme marge heeft op deze publicaties.

